

РЕЦЕНЗИЯ

Относно: дисертационния труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

Професионално направление 3.3. Политически науки
(Европеистика - Икономически изследвания на ЕС)

на

докторантката на самостоятелна подготовка

Мариела Иванова Савкова

**дисертационен труд на тема: „Мониторинг и последваща оценка на въздействието
на кохезионната политика на ЕС в България“**

Научен ръководител на докторанта: доц. дпн Калоян Симеонов
Катедра „Европеистика“, Философски факултет,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Рецензията е подготвена от проф. д.ик.н. Димитър Веселинов Хаджиниколов,
УНСС, катедра „МИО и бизнес“, в съответствие с заповед РД-38-621/22.11.2022 г. на
Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за утвърждаване на научно жури

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Рецензираният труд включва увод, 3 глави, заключение, библиографска справка и 2 приложения. Общият обем на работата, заедно с приложенията е 263 стр., а без тях 258 стр. Библиографската справка към дисертацията включва общо 199 източника – 17 монографии и статии на български език, 67 авторски произведения на английски език, 63 „други интернет източници“ и 47 нормативни документа на български и на английски език. Дисертацията включва 82 таблици, 13 фигури и 12 карти, които също биха могли да се отнесат към фигурите.

В увода е обоснована актуалността на изследването. Като аргументи са посочени е голямото значение на европейските кохезионни фондове за социално-икономическото развитие на нашата страна и слабото засега развитие на методиката за оценяване на ефектите от кохезионната политика на ЕС у нас. Хипотезата, застъпена от автора е, че регионалните неравенства в България се увеличават след членството на страната ни в ЕС поради неправилното планиране и изпълнение на първата многогодишна финансова рамка. Тази теза като цяло е защитена в хода на изследването. В увода са посочени също така обекта на изследването – кохезионната политика на ЕС и предмета на изследването – ефективността на тази политика, по-точно ефективността при използването на

европейските кохезионни фондове. Времевият обхват на изследването е ограничен до периода 2007-2015 г. Използваната методология е интердисциплинарна, включвайки и отделни инструменти на икономическия анализ.

Първата глава на дисертацията е посветена на теоретичните аспекти на кохезионната политика на ЕС. В началото са анализирани някои от еволюционните теории, свързани с регионалните неравенства, растежа и балансираното териториално развитие на икономиката. Авторката обособява две групи от концепции - едната препоръчва концентрация на ресурсите в по-развитите региони и преливане на развитието от тях към по-изоставащите (spill-over effect), другата пледира за равномерно разпределение на ресурсите по цялата територия с цел по-ефикасно осъществяване на общи интеграционни политики. Обърнато е специално внимание на регионализма в ЕС, на концепцията „Европа на гражданите“ и на въпроса за човешкия капитал. По-нататък в първа глава е проследено развитието на Кохезионната политика на ЕС. Разгледана е взаимната връзка между редица понятия, които попадат в обхвата на кохезионната политика като „сътрудничество“, „конвергенция“, „сближаване“, трите вида кохезия в ЕС – икономическа, социална и териториална.

Втората глава представлява модел на последваща оценка от използването у нас на европейските фондове в рамките на Кохезионната политика на ЕС. Авторката прилага разгърнатата система от индикатори, които групира като „хоризонтални“ и „вертикални“. За хоризонтални са определени тези индикатори, които оценяват въздействието на кохезионните фондове върху икономиката и обществото на страната като цяло, а като вертикални, тези, които „оценяват изпълнението на четирите национални приоритета на България, залегнали в Националната стратегическа референтна рамка (2007-2013)“. Групата на хоризонталните индикатори включва 11 индикатора, които са предложени за оценка на ефектите върху икономическата кохезия, съответно 10 индикатора за социалната кохезия и 9 индикатора за териториалната кохезия. Част от индикаторите са на национално ниво, част на ниво региони NUTS 2. Три от хоризонталните индикатори за определяне на териториалната кохезия (3.7. – 3.9.) са представени на ниво NUTS 3 (области). Вертикалните индикатори авторката е разделила по следния начин: 7 са предназначени да оценяват ефектите от използването на кохезионните фондове за развитие на инфраструктурата, 6 на човешките ресурси, 5 на бизнес средата и 4 на балансираното териториално развитие. Оценката в тази част на изследването е основно на ниво планови райони (NUTS 2). В някои случаи се използват само индикатори на национално ниво има и резултати на общинско ниво (NUTS 3).

В третата глава е разгледана степента на сближаване на страните от Централна и Източна Европа и на страните в Дунавския регион спрямо някои средните параметри за социално-икономическо развитие, достигнати в ЕС. Основно внимание е отделено на синтетични индикатори като размер и динамика на брутния вътрешен продукт на човек от населението в номинално изражение и премерен през покупателната сила на местната валута както и на брутния разполагаем доход на домакинствата на човек от населението. При страните от Дунавския регион допълнително са разгледани сходствата и различията в данъчната система, бизнес средата, достъпът до интернет, трудовите възнаграждения, бедността, някои аспекти на текущата сметка на платежния баланс. Данните са представени и анализирани на национално и на регионално ниво, като стремежът е да се направи сравнителен анализ, най-вече по отношение на регионалното ниво.

В края на работата са посочени препоръките на автора. Повечето от тях са адресирани към държавната администрация и основната сред тях е да се извърши пренасочване на ресурси от развитите към изоставащите планови райони, което ще намали регионалните различия и ще създаде допълнителна устойчивост на социално-икономическото развитие на България. Авторката предлага също така да се обърне по-голямо внимание на публично-частното партньорство като източник на допълнителни инвестиции за плановите райони. Заслужава внимание и препоръката да се въведе система за мониторинг на ефектите от кохезионните мерки. По отношение на общините основната препоръка е да се засили координацията на различните нива на управление с цел осигуряването на интегрирани териториални инвестиции. Относно бизнеса авторката набляга на необходимостта от по-активното му включване чрез кохезионните мерки в научно-развойната дейност.

В заключението се казва, че за съжаление използването в България на средствата от първата многогодишна финансова рамка „имат роля за задълбочаване на регионалните неравенства“. Една от причините за този резултат е, че средствата „са разпределяни при неясни правила, много често в резултат от действието на силни политически лобита в полза на силните на деня.“

2. Оценка на автореферата

Представеният от Мариела Славкова автореферат съдържа точно и изчерпателно описание на структурата и на съдържанието на дисертационния труд. Посочени са приносните моменти, Има и списък с научните публикации по темата на дисертацията. Ето защо може да се направи заключението, че авторефератът отговаря на законовите изисквания към подобен род документи.

3. Оценка на научните и научно-приложните приноси

Можем, с известна редакция, да се съгласим с повечето от формулираните в автореферата научни и научно-приложни приноси, а именно:

1. Направен е задълбочен анализ на по-важните теоретични постановки и понятия, свързани с кохезията и кохезионната политика.
2. Въведени са оценителни критерии за мониторинг на “границата на кохезия” и “линията на регионална бедност” в ЕС.
3. Изготвена е система от индикатори за оценка на нивото на икономическа, социална и териториална кохезия на България, вкл. на ниво райони NUTS 2 и NUTS 3.
4. Предложен е метод за мониторинг на кохезията на България.
5. Анализирана е структурата на разпределението и усвояването на кохезионните средства през периода на първата МФР (2007-2013 г.) като е обърнато специално внимание на териториалното разпределение на средствата по райони NUTS 2 и NUTS 3.
6. Аргументирано е доказано, че през първата МФР е имало неоправдана концентрация на финансиране на проекти в Южна България и по-специално в Югозападния планов район за сметка на недостатъчното финансиране на проекти в Северна България.
7. Изготвен е сравнителен анализ на нивото на кохезия на България спрямо държавите от Централна и Източна Европа и на сближаването между страните от Дунавския макрорегион.
8. Направени са полезни препоръки към държавната, общинската администрация и бизнеса за по-ефективно използване на средствата от кохезионните фондове.

4. Други положителни страни на изследването

Освен гореизброените приноси моменти е необходимо да отбележим и някои допълнителни положителни страни на изследването:

- То се основава на един логичен дедуктивен структурен подход, като се започва с преглед на наличните теоретични концепции и се преминава към количествен анализ на съвременното състояние на кохезията и кохезионната политика у нас

и в един по-широк териториален обхват, което позволява пълноценно прилагане на сравнителния метод на оценка.

- Навсякъде в дисертацията се чувства аналитичен и критичен дух, благодарение на което авторката е формулирала редица оригинални изводи и препоръки.
- Обоснован е изводът, че съществува елемент на нелоялна конкуренция в териториалната концентрация на кохезионните средства, и на други публични инвестиции, в определени райони на страната и най-вече в Югозападния регион.
- Правилно е изтъкнато лидерството на публичния сектор при създаването на условия за инвестиции с висока добавена стойност, както и връзката между прекомерната концентрация на икономическа дейност в София и обезлюдяването на по-бедните райони на страната.
- Не може да не се спомене и огромният обем от информация, който е бил обработен при написването на дисертацията и който е представен в многочислени таблици и графики.

5. Научни публикации

Мариела Савкова представя 7 научни публикации, свързани с темата на дисертационния труд. Четири от тях са на български език и 3 на английски език. Всички те са научни доклади от сборници от конференции и отговарят на изискванията за присъждане на научна и образователна степен „доктор“.

Относно качеството на публикациите мога да споделя своите лични впечатления от участието на дисертантката в научната конференция на Българската асоциация за европейски изследвания, посветена на 65 годишнината от подписването на Римските договори. Темата на Мариела Савкова бе за въздействието на пандемията Ковид-19 върху регионалните различия у нас и мога да заявя, че участието и бе на добро научно ниво. Това ми дава основание да предположа, че и другите и участия в указаните от нея конференции, са били също така успешни.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Могат да бъдат направени някои бележки и препоръки, които дисертантката да има предвид в бъдещата си научна дейност.

- Не мога да се съглася с изказаното твърдение на стр. 9 в увода, че липсва какъвто и да е инструментариум за последваща оценка на въздействието на кохезионната политика върху социално-икономическото развитие на България. По-точно би било да се каже, че този инструментариум е недостатъчен. Например на страницата в интернет на Министерството на финансите (Министерство на финансите: Макроикономически ефекти от усвояването на средствата от ЕС (minfin.bg) могат да се открият доклади, съдържащи оценка на макроикономическите ефекти от изпълнението на програмите, съфинансирани със средства от ЕС. Има и някои научни изследвания у нас, посветени на тази тема (виж например: 289 (unwe.bg).
- Относно използването на термина „териториална кохезия“. Авторката го използва като синоним за правилно териториално разпределение на инвестициите и доходите, но всъщност този термин има по-различно съдържание. С него в ЕС се означава възникването на единна система от транспортни връзки, която да позволи осъществяването на еднакви по качество транспортни услуги в рамките на цялото единно икономическо пространство. Затова се използват основно европейските транспортни коридори. Напоследък към териториалната кохезия се отнася и създаването на единна електропреносна и газопреносна мрежа. Имайки предвид тази бележка може да се оспори използването на някои индикатори от авторката като индикатори за оценка на териториалната кохезия, например индикатора „Икономическа тежест на шестте планови региона ниво 2” или индикатора „Коефициент на възвръщаемост на европейските фондове (2007-2015)” и др.
- Третата глава на дисертацията се нарича „Равнище на кохезия с ЕС на страните от централна и Източна Европа и Дунавския макрорегион“. Тъй като обаче под кохезия се разбира силата на сцепление между еднородни обекти, например между страните-членки на ЕС или между регионите в рамките на една нация, то не е правилно да се говори за кохезия между държави-членки на ЕС и държави извън съюза. В този случай, както е при страните от Дунавския макрорегион (стр. 215 – 237), когато обект на анализа са страни-членки заедно със страни-кандидатки или асоциирани страни, е по-добре да се говори за „конвергенция“ вместо за „кохезия“. Като цяло тази част от дисертацията е полезна, но стои малко

встрани от темата на дисертацията. Тя би могла да стане обаче добра основа за бъдещи изследвания на авторката.

- Могат да се направят и някои технически препоръки. На първо място е необходимо да се избягва прекаленото насищане на текста с информация, което затруднява концентрацията върху основните проблеми и тезиси. В дисертацията са използвани 52 индикатора което, струва ми се, е твърде много за това изследване.

Въпрос: В изследването са обособени две групи индикатори – хоризонтални и вертикални. В икономическия анализ обикновено под хоризонтални индикатори или мерки, се разбират тези, които засягат всички сектори на икономиката, докато под вертикални – тези, които засягат само отделни сектори. В настоящото изследване е приложен друг подход. Затова моята молба е за допълнителни разяснения относно признаците, които са използвани за групирането на индикаторите като хоризонтални и вертикални.

7. Заключение

Дисертацията на тема „Мониторинг и последваща оценка на въздействието на кохезионната политика на ЕС в България“ е актуална и полезна. Авторката се е отнесла много добросъвестно към една сложна творческа задача, положила е огромен труд за да събере и обработи значителна по обем информация. В изследването се съдържат важни научни и научно-приложни приноси. Всичко това ми дава основание да подкрепя присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Мариела Иванова Савкова

14 декември 2022 г., София

Рецензент:.....

(проф. д.ик.н. Димитър Хаджиниколов)